

המערכה הכלכלית

יעקב גרומן

הממשלתית והגברת המגמה האינפלציונית, תוך התעלמות מתמדת מעקרון המלחמה ביוקר החיים, שהיה פעם בין הסיסמאות העיקריות של הממשלה. אבל הדברים מסתבכים והולכים. ירידת המגביות לדלה באופן מדיאג את קופת המטבע הזר שלנו ועל ידי כך נמנעת מאתנו אף אספקה חיונית ביותר של מזון וגלמים (חומרי גלם). מצד שני - המשכת עליית מחזור המטבע, ללא ריבוי של סחורות כנגדו, וכן הגדלת תקציב המדינה והכבדת מסי העקיפין למיניהם, מגבירים עוד יותר את יוקר האינפלציה ומרחיקים אותנו עוד יותר מן השווקים הבינלאומיים - דווקא בזמן שאנו מצוים להגביר יותר את היצוא. הננו נתונים, אפוא, במעגל קסמים, שקשה לראות מוצא מתוכו.

כשקמה לפני שנתיים מדינת ישראל היה ברור, שצפויים לנו ימים קשים והיה ידוע לכל מי שרואה את הדברים בהיגיון, כי המבחן הגדול למדינה יהיה בשדה הכלכלה. היה ברור מראש, שיהיו קשיים מרובים בדרכנו להתבססות משקית, ביחוד משום שבנין המדינה היה קשור אצלנו בקליטת עליה המונית. אבל היה הרושם והיתה תקווה, שהקשיים והסבל הצפויים למדינה בתקופת בראשית, יפלו את הדרך ליציבות משקית, לשפע ולרמת חיים מתאימה למדינה מתקדמת. והאופטימיסטים היו מלאי אמונה: אם השגנו הישגים נפלאים כל כך תחת שלטון בריטי עזין - הרי בשלטון עצמי יגדלו אפשרויותינו פי כמה!

המציאות גרמה אכזבה רבה לאופטימיסטים. זה שנתיים, מאז הקמת המדינה, הולך וגדל סבל הצבור ממחסור, מאספקה מוגבלת, משוק אינפלציוני ומרמת חיים יורדת. משטר הצנע, שהיה צריך להיות אמצעי זמני למגיעת זבזבו ומזון ומים ולניצולם באופן יעיל ופרודוקטיבי - הפך למעשה למטרה בפני עצמה, למשטר של התערבות מופרות מצד השלטון בחיי הפרט ובחיי המשק ולבלם נגד כל יזמה כלכלית פרודוקטיבית שלא מטעם השלטון. בסופו של דבר המשק כמעט קופא על שמריו. יסודות משקיים של התחרות, של רצון ליצור ולעבוד, של דחיפה לשווק ולייצא סחורות - כל אלה נתבטלו למעשה בתוקף הפיקות והתערבות הממשלתית. אמנם היו לנו הישגים במדינה בשנתיים האחרונות, גדלה החקלאות ונוספו קצת מפעלי תעשייה - אבל גם זה הושג ללא התלהבות ותנופה וללא חדות היצירה. והעיקר: מה שהושג עד הנה רחוק מאד מלכסות את צרכי המדינה בתקופת גידולה הרב הן מבחינת השטח והן מבחינת האוכלוסין. גידול המשק רחוק מאד מלהדביק את גידול המדינה והגרעון הזה מתנקם בנו קשה. התעמולה הרשמית השתדלה במשך שנתיים לטשטש את התמונה האמיתית של מצבנו. טופחו בעם הרבה אשליות, שהציגו את ליקויי המשטר הכלכלי באור חיובי על רקע של סטטיסטיקות שונות ומשונות, שהתחלפו כך כמה חדשים לפי צרכי הזמן. אפשר היה להמשיך כך כל עוד כיסו המגביות בגולה את הגרעונות העצומים של המטבע הזר הדרוש לנו. בשוק הפנימי טושטשה התמונה על ידי ניפוח מלאכותי של מערכת הכספים המקומיים, כלומר על ידי הפעלת מכונת ההדפסה

ב.

ראשי השלטון באו כעת, כנראה, למסקנה שהאשליות שהם טיפחו בעם בשנתיים האחרונות הן מסוכנות. סוף סוף אי אפשר לאורך ימים לפזר הכרזות אופטימיסטיות על מצבה הכלכלי של המדינה ובו בזמן להתמיר יותר ויותר את הפיקוח, את הקיצוב ואת משטר הצנע. ראש הממשלה והשרים האחראים לכלכלתנו התחילו בשבועות האחרונים לתאר את מצבנו

מוסף מיוחד של הבוקר, שהוקדש לכלכלת ישראל, יולי 1950. גרומן כתב בו את המאמר הראשי, המובא בעמודים אלה

מאמר שכתב ב-1950 יעקב גרומן, שלזכרו מוקדשת חוברת זו של קשר, העוסקת בקשר בין כלכלה לעתונות.

החוק הכתוב לא שינה הרבה בפועל. אדרבה, הקשיים גדלים והולכים והפיקוח וההגבלות והקיצוב וההתערבות הממשלתית בכל פעולה יצרנית, הקלאית ומסחרית בארץ, בודאי שאיננה עשויה למשוך משקיעים מן החוץ. הללו חיים בחו"ל במשטר חפשי, בו עלו בשלבי ההצלחה ובו ביססו לעצמם רמת חיים הוגנת. מזוע יחליפו את היתרונות הללו במשטר מגביל ומצמצם? והרי אנו גם לא טרחנו להחדיר בהם הכרה וחינוך ציוני עמוק למען ירצו לבוא לישראל בכל התנאים ובכל מחיר. לא על ידי ציונות ולא על ידי משיכה כלכלית - איך נוכל בכל זאת לקנות להשקעות גדולות?

בינתיים, לאחר ירידת המגביות וחוסר הענות גדולה של משקיעי הון, נמצאה דרך שלישית: אשראים ממדינות שונות. זוהי דרך טובה

המשקי בצבעים אפורים מעוררי-דאגה. אבל בכל זאת הם סבורים עדיין, שהפתרון הוא בהגברת התערבות המדינה בעניני המשק, הם עדיין אינם מודים, שההתערבות הזאת נכשלה באופן חמור והעמידה את המדינה בסכנה.

הכשלון הקשה ביותר של המשטר הזה היה דווקא בשטח החיוני ביותר: שטח ההשקעות. עברה כשנה ומחצה עד שהמדינה קבלה חוק לעידוד ההשקעות ואף זה מתוך היסוסים והסתייגויות שונות, אבל מה יועיל חוק כשהמציאות מרוקנת אותו מתוכנו? במשך שנה ומחצה, שקדמה לפרסום החוק, נתנסו משקיעים-עתידיים בנסיונות קשים ומאכזבים במגע שלהם עם המנגנון הממשלתי והם גם הסיקו מסקנות שליליות כשראו מקרוב את יחס השלטונות לבעלי יזמה והון מקומיים.

**חסל את השוק השחור
ולא-יחסל הוא אותך**

מראות ישראל, 1950: חיל הספר (קודמו של משמר הגבול) חיפש מתנדבים (מימין). המדינה נלחמה נגד השוק השחור (משמאל). ברחבי הארץ התגוררו רבבות עולים במחנות אוהלים (למטה)

סוציאליזציה מלאה. אולי רק על ידי כך אפשר להבין תופעות רבות, שאנו עדים להן אצלנו. בלי ספק מאמינים חוגים שונים בתוכנו, שזוהי הדרך הנכונה והטובה מבחינה חברתית ואנושית ואולי הם סבורים גם, שזהו פתרון משקי רצוי. אך כדאי להזכיר לבעלי האמונות הללו מה שנאמר כבר לא פעם בשנתיים האחרונות: בשביל מדינתנו הצעירה - אין זו הדרך. בוודאי לא בתקופת קליטת העלייה. כי משטר סוציאליסטי, עם כל ההגבלות שהוא מטיל - עומד בסתירה גלויה למשטר של קליטת עלייה ושל שגשוג כלכלי בתקופה קצרה, כפי שאנו חייבים בה. זה גם משטר שאיננו רצוי לרובו של העם - ואנו הרי זקוקים לרצונו הטוב של העם מכל הבחינות.

פעם היה צריך להסביר את הסכנות שבמשטר סוציאליסטי אצלנו על ידי הסברות תיאורטיות. היום אפשר וצריך להסיק מסקנות מרהיקות לכת ממצאות קשה ומאיימת ויש להבין, שהדרך הזאת מובילה לעוני ולסבל ומורידה מאד את רמת חיינו.

שרת העבודה, הגב' גולדה מאירסון, שלפני שנה הבטיחה בפומבי מדינה יהודית סוציאליסטית ב-1 במאי 1950, גילתה בימים אלה את שבר חלומה: "אם לא יוגבר הייצור בארץ" - אמרה - "עוד נזכור את ימי הצנע של היום כימי שפע"..." ההכרזה הנחפזת של שרת העבודה לפני שנה עלתה למדינה ביוקר רב, כי משקיעי הון עתידים פרשו את ההכרזה ההיא הלכה למעשה. האם לפחות עכשיו תסיק הגב' מאירסון ותבריה האחרים לשלטון הזה את המסקנה הנכונה מן הניגוד שבין שתי ההכרזות שלה תוך שנה אחת?

המערכה הכלכלית שלנו הגיעה לפרשת דרכים. ברור שאין ללכת עוד בדרך שהלכנו בה עד כה. מוכרח לבוא מפנה. השאלה היא רק אם המפנה יבוא לצד עירוד יזמה חפשית או לצד השתלטות מלאה יותר של המדינה על המשק מתוך כוונה "להצילו". לנו נדמה, שהניסיון של השנתיים האחרונות הוכיח, שלתוצאות גרועות יותר אי אפשר היה כלל לקוות ממשטר של פיקוח והתערבות ממשלתית. אולי אפשר להשיג תוצאות טובות יותר בדרך השנייה?

הבוקר, 28.7.1950

ונוחה במדה ואפשר ללכת בה - אבל שוב השאלה היא איך ננצל את האשראים שאנו מצליחים להשיג? האם יעמדו הכספים לרשות אנשי היזמה במשק המקומי ואלה המתעדים לבוא לשם ייצור פרודוקטיבי, שממנו נוכל לשלם חובות ולבסס את עצמנו לתקופה שלאחר גמר ההלוואות - או שגם הכספים הללו יבוצבו לתצרוכת שוטפת ולצרכים בלתי פרודוקטיביים אחרים, כפי שנעשה לגבי חלק לא קטן מן הכספים שעמדו לרשות המדינה בשנתיים הראשונות לקיומה. כי אשראים שיושגו עכשיו, כשם שיש בהם כדי להקל על מצבנו, הם גם עלולים להיות מסוכנים כי ייצרו בשבילנו אשליה, שתשטש את הצדדים השליליים אשר במשטר כלכלי הקיים במדינה. השאלה היא, אפוא: האם נגיע סוף סוף לדרכים קונסטרוקטיביות יותר לביסוס המשק - או שמחפשים הלאה אמצעים לקיים את המשטר הקיים, שאיננו מצטיין בדאגה רצינית ליום המחרת, אלא מכסה רק בקושי את צרכי היום?

ג.

אנו יודעים שבמצבנו אין להמנע ממדה מסוימת של פיקוח והסדר משקי אבל יש שני סוגי פיקוח: האחד הוא צורך שעת חירום, כשיש מחסור עולמי בסחורות וצריך לחלק את המצוי: פיקוח במקרה זה הוא אמצעי זמני והוא מופעל ומכוון לקראת ביטולו בהודמנות הראשונה. לעומת זה יש פיקוח המכוון להבטיח על ידי התערבות ממשלתית את השתלטות המדינה על המשק ואת שעבוד הפרט למה שנחשב כ"שלטון העם" לפי תיאוריות סוציאליסטיות. אמנם בסופו של דבר, לפי עקרונות מרכסיסטיים, צריך גם הפיקוח הזה להתבטל - אבל רק אחרי שהצליח בדרך הכפיה להפוך את המשטר הקומוניסטי למשטר טבעי ואהוד על העם. האידיאל הרחוק הזה לא הושג עדיין אפילו ברוסיה הסובייטית, אם כי ביוגוסלביה מתפאר טיטו שהוא עומד כבר ערב השגת המטרה הנכספת. מכל מקום, הסוציאליזם מתחיל מפיקוח שיטתי ומהתערבות ממשלתית מעמיקה והולכת בחיי המשק והחברה. הוא הופך אז מטרה ולא אמצעי זמני, בניגוד לפיקוח במדינות חפשיות, המקבלות עליהן עול בלתי רצוי לתקופת חירום קצרה ככל האפשר. יותר ויותר מתקבל הרושם שאנו חיים במשטר פיקוח מן הסוג השני, זה החותר לקראת